
12. "שוב מקשיבים הרי יהודה לצלילי תפילת בניהם"

טיול עדת אברהם מבני עקיבא בירושלים,
לעין פארה, 1935

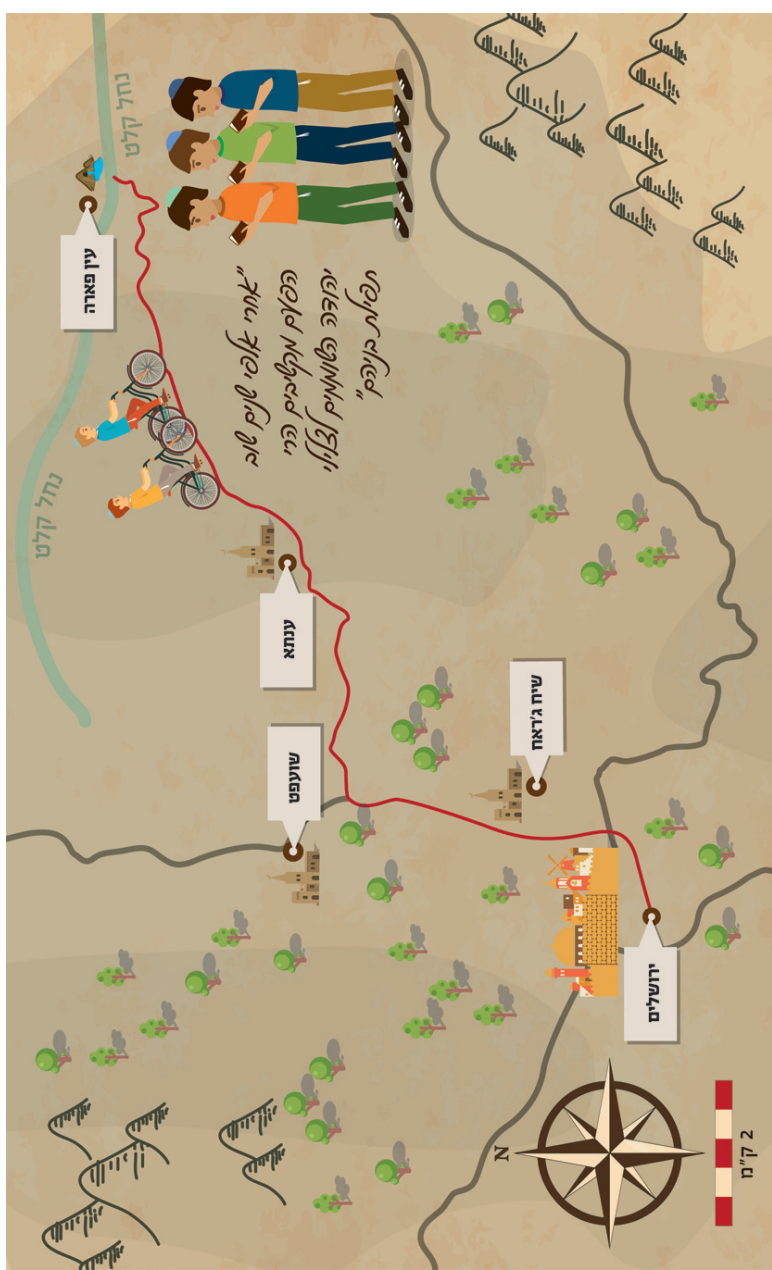
תנועת הנוער בני עקיבא נוסדה בשנת 1929 בירושלים. בתשרי תרצ"ו (אוקטובר 1935) החל להופיע ביטאון התנועה – "זרעים". בגיליון מחודש כסלו מופיע תיאור קצר של טיול עדת אברהם מסניף ירושלים לעין פארה (המעייין העליון בנחל קלט).

בשנת 1927, כשהוקמה לצד המעיין תחנת שאיבה שהעלתה את המים לירושלים, נסלל כביש גישה למעיין ולכן ניתן היה להגיע למקום בכלי רכב, במקרה זה אופניים:

טיול – רשמים

בוקר, הכביש רטוב עדיין מטללי הלילה. מתנוצצים הפנינים לאור השמש העולה. משני עברינו מתרוממים הרי יהודה הקודרים ערומים מכל צמח. רק בין הסלעים מזדקרים קוצים דוקרנים. הדרך מתפתלת בין ההרים הרמים, נגה השמש מזהיב את ראשיהם.

במהירות עצומה טסים אופנינו על פי עקלתון הכביש, רגלינו הודפות בחזקה את הדוושות ואנו נשאים כעל כנפי נשרים.

הנה הגענו למקומות ישוב, עוברים על פני שדות בר המקבלים אותנו בזמזום רך, ועל פני כפרי ערבים שנעריהם מקדמים את פנינו בקריאות וזריקת אבנים.

עדיין רחוקים אנו ממחוז חפצנו עין פארה (מעין בצפון מזרח ירושלים) ואנו כבר עיפים. ישבנו לנוח בנזק סלע גדול. סעדנו את לבנו ונשים לדרך פעמינו. הגענו לתחנות המים הקרים. שתינו לרויה, קפצנו לתוך השקתות והזרמנו על ראשינו קילוחים צוננים.

פה על יד המעין, כבר נחנו מנוחה שלמה. היום רפה לערוב, צללים התפשטו על ראשי ההרים, זמן מנחה הגיע. הסתדרנו ועמדנו להתפלל. שקט. שלווה-יה. אחרי אלפי שנים שוב הפעם מקשיבים הרי יהודה השוממים לצלילי תפילת בניהם השבים לגבולם.

נסענו. פני המערב האדימו. דממה. רק חריקת האופנים לוותנו בתוך האפלולית. הלילה פרק כנפיו על הארץ. אי שם מרחוק נצנצו אורות – ירושלים מאירה לבניה הקטנים הגולשים אליה מן ההרים [...]¹

צופים דתיים עם כוונת הגשמה

בקיץ 1928 ערך יחיאל אליאש תכנית לייסוד תנועת נוער דתי. הוא היה אז בן 20, בוגר ישיבת "מרכז הרב" בירושלים. בזיכרונותיו כתב שייסד תנועה "ברעיון של תורה ועבודה. בתזכיר ציינת את הדרך הארגונית והשתדלתי להתאים את זה לתכנית של תנועה צופית עם תוכן דתי".²

1 יוסף שפירא, "טיול – רשמים", זרעים, גיליון מרחשוון תרצ"ו. עמוד 5.

2 יחיאל אליאש, מעשה הבא בחזון, הוצאת אליצור, 1983. עמוד 58.

מכאן ניתן להבין כי הוא ביקש לשלב שלושה תחומים: צופיות, שכאמור הייתה אז תנועה חינוכית כללית ללא שאיפות להגשמה מצד חניכיה; חינוך ואורח חיים דתי; ושאיפה להגשמה בהתיישבות חקלאית חלוצית בארץ ישראל. כך הוא כתב:

מורי חינוך המזרחי לא ראו בעין יפה את ארגון בני עקיבא, בנימוק שזה ארגון פוליטי עם השקפת עולם, והסכימו להקים תנועת צופים דתית הקשורה לתנועת הצופים הכללית.

[...]

בכמה מוסדות אסרו על התלמידים ללכת לבני עקיבא. היו כאלה שהשתדלו ליצור ארגוני נוער של בית הספר הקשורים לארגון הצופים הכללי, כדי למנוע מתלמידיהם להצטרף לבני עקיבא. ארגונים אלה היו עשירים באמצעים כספיים ומועדונים כי בתי הספר היו מממנים את הכול.³

יחיאל אליאש כינס את הקבוצה הראשונה, כעשרים חניכים מכיתות ח' ו-ט' בירושלים, באדר א' תרפ"ט (6 במרץ 1929). במפגש זה "סיכמו החברים על ייסוד בני עקיבא, תנועת נוער של תורה ועבודה. מטרת הארגון לחנך דור עברי בריא ואמיץ, מסור ונאמן לעמו, לארצו ולתורתו, החי מעבודתו על פי התורה." "הסניף היה תחילה במועדון הפועל המזרחי ברחוב שערי פינה בירושלים, ואחר כך עבר לבית הפועל המזרחי בפנינת נחלת שבעה ורחוב יפו.

3 שם, עמוד 75 ועמוד 87.

4 שם, עמוד 60.

טיולי תפילה

בשנת 1934 נכתבה חוברת בשם "וזאת החוקה". החוברת כללה 124 סעיפים, המסדירים את היסודות הארגוניים בבני עקיבא. אשר לטיולים נכתב שם:

טיולים: העדה משתדלת להרבות בטיולים לפי רצון החברים. על המדריך לבחור נוף יפה שבו ינוחו, יתפללו מנחה ומעריב, סועדים יחד את ארוחת הערב, מבליים בשירה וריקודים ויש להקפיד לשיר שירים דתיים וחסידיים.

טיולי תפילה: מתאספים בבוקר השכם במועדון ויוצאים בשירה אל מחוץ לעיר, עולים על ראש גבעה שנקבעה מראש, שרים ורוקדים, משוחחים שיחה קצרה על ערך התפילה – עבודה שבלב, נוטלים ידיים ומתפללים בקול. אחרי התפילה סועדים יחד ארוחת בוקר ואחרי ברכת המזון כל אחד הולך ללימודיו או לעבודתו.⁵

הרעיון של תפילה בחיק הטבע הוא רעיון חסידי, מבית מדרשו של הבעל שם טוב. היציאה אל הטבע וההתבוננות בפלאי הטבע נועדו לחזק את הרושם בדבר כוחו של הבורא. הסבר נוסף הוא שבחיק הטבע, בתוך העולם הטבעי שברא אלוהים, ולהבדיל מהעיר שהיא מעשי ידי האדם, המתפלל מרגיש קירבה אל האל, או כעין תקשורת רוחנית פתוחה או ישירה יותר: "כל הניצוצות הקדושים השוכנים בעצי היער ובעשבי השדה, כולם רצים אליך ומשתוקקים להידבק בך, הם המעניקים לתפילה שפע אורה והם מוסיפים חיות חדשה לתפילתך."⁶

5 שם, עמוד 159.

6 בצלאל לנדוי, טבע ואמונה בחסידות, מחניים, גיליון ס"ה, 1962.

הרב קוק, שהיה מורהו של יחיאל אליאש במרכז הרב, החזיק בעמדה דומה. לתפיסתו, יש קשר חזק בין לימוד תורה לבין התבוננות בטבע הסובב, ולכן ההסתכלות בטבע היא המשך הלימוד ולא הפסקה ממנו. ויתרה מכך: על ידי הסתכלות בטבע וראיית מקור השפע האדם משבח את הבורא.⁷

אם נחזור אל הטיול שתואר לעיל נוכל לראות כי אכן התפילה לצד המעיין, בתוך נוף מורדות ההרים של ואדי קלט, מהווה עבור הכותב את שיאו של הטיול. רגע בו הרגיש "שלוות-יה".

טיול תנועתי ארצי

בספר שיצא לאור לקראת מועד שלושים שנים לייסוד בני עקיבא נכתב בעניין הטיולים:

הטיול כגורם חינוכי בבני עקיבא לא תפס את מקומו הראוי לו עד שנת תש"ד (1944). אמנם, התקיימו טיולי סניפים, טיולי חבריות וטיולי עדות גם עד תש"ד, אלא שהללו קצרים היו, מצומצמים במספר משתתפיהם ומעטים מבחינת היקפם. [...] החל משנת תש"ד נערכו בארגון טיולים ומסעות רבי היקף ובכל אחד השתתפו מאות חברים.⁸

טיול כזה היה הטיול הארצי של חבריא ב' (שכבה בוגרת), בפסח שנת 1944 מעפולה לטירת צבי. שני תיאורים של הטיול מובאים בספר בני עקיבא.⁹ באחד מהם מפורט מסלול ההליכה: טיפוס

7 שגית אבו, יחס היהדות להתבוננות בטבע, טללי אורות, גיליון י', 2002.

8 יצחק לב (עורך), ספר בני עקיבא, הוצאת בני עקיבא, 1958. עמוד 252.

9 שם, עמודים 253-254. הציטוטים בעמודים הבאים ממקור זה.

מבט מגג הטירה על טירת צבי בשנת 1944, במרכז התמונה – גן הילדים.
(צילום באדיבות ארכיון טירת צבי)

לפסגת גבעת המורה, ומשם הליכה בעמק יזרעאל עד טירת צבי.
התיאור מסתיים בדברים הבאים:

בהיותנו בטירה הרגשנו שהטירה היא "ביתנו", בית התנועה.
בבוקר קשתה עלינו הפרידה מהטירה. ידענו שבזוה תם
הטיול. מהטירה נסענו באוטובוס לעפולה. [...] השירה
הסוערת היתה ביטוי לשמחה שהיתה בלבנו. קשה להסביר –
שמחה זו מה טיבה? היתה זו שמחה שהנה חברים שונים
מכל הארץ, שעד הנה לא הכירו האחד את השני – טיילו
יחד. היינו שותפים לתלאות הדרך ושותפים לרגעים יפים.
בעפולה נפרדנו.

למרות שנכתב "קשה להסביר" הרי ההסבר ניתן במפורש: תחושת
השמחה הגדולה הייתה קשורה למפגש התנועתי הארצי. חברים

שלא הכירו קודם לכן הם מעתה "שותפים". והם שותפים בזכות החוויות מן הטיול, כפי שהוזכר גם בטיול לחרמון בפרק קודם בספר. לא רק זאת, אלא שיש להם בית משותף, בית התנועה, למרות שהם עצמם לא מתגוררים בו. המכנה המשותף בין בני הנוער שלא הכירו קודם, וכינם לבין הבית שלהם בקיבוץ, הוא תנועת הנוער.

על עוצמת השיתוף ניתן ללמוד מהתיאור השני של הטיול, המתמקד בלילה הראשון, בו חנו למרגלות הגלבוע:

לילה [...] הירח עלה באור חיוור והאיר את הסביבה. שקט מסביב [...] רק קול העץ המתבקע באש הפריע את הדממה. הכול ישבו מחרישים ומסתכלים בדומיה לתוך המדורה רבת הגוונים. [...] חבר הבין את חברו וידע כי הוא חושב ברגע זה על אותם הדברים במ יהגה הוא עצמו.

אם כך, שותפים ברמה כזאת שהם מבינים זה את זה בלי לומר דבר, וחושבים במקביל על אותם הדברים.

טיול חלוצי

בשני התיאורים של הטיול לטירת צבי יש התייחסויות אחדות להתיישבות החלוצית. נזכור כי ההגשמה החלוצית הייתה מתחילה מטרה מרכזית בהתארגנות בני עקיבא, והיא אכן מקבלת הד בטיולים. בתיאור מחנה הלינה כותבת החניכה:

לעתים נדמה לנו, כי הננו איכרים הנחים אחרי יום עבודה קשה בשדות המולדת [...] ויש שעלה במחשבתנו, כי אנחנו חלוצים ההולכים לכבוש מקום יישוב ולהפרות את הארץ השוממה. [...]

בני הנוער המטיילים עדיין אינם חלוצים ואינם עובדי אדמה. אבל הטיול מאפשר להם לדמיין כאילו הם כבר כאלה. הטיול הוא המחזה (דרמה) של מעשה ההגשמה העתידית.

על טיפוס הבוקר לגבעת המורה נכתב:

מעל ראש הפסגה פרשנו "שלום" לעמק רחב הידיים שיד
עמלים חרוצה הפכה אותו לעמק ברכה.

ולעת הביקור בטירת צבי:

לעת ערב הגענו לטירה. אותה הטירה שימיה הראשונים הם
דף באגדת הגבורה של ארץ ישראל הנבנית. ואמנם בבואנו
הרגשנו שרוח של יצירה וכיבוש חופפת את המקום הזה.

כאן הכותבת אינה לוקחת חלק במעשה החלוצי, אלא מאדירה
אותו. היא מבקרת במקומות שמסמלים עבודה את ההתיישבות
החלוצית: נוף עמק יזרעאל והיישוב טירת צבי. הביקור במקומות
האלה מגביר את הזדהותה עם הרעיונות שהיא מייחסת למקום.
מהלך זה מזכיר את חוויית המאמינים בעת עלייה לרגל, שהוזכרה
בפרק קודם.

טיול תנ"כי

בדומה לעלייה לרגל למקומות הקשורים למעשה החלוצים, כך גם
עולים החניכים למקומות הקשורים לאירועים מתוך התנ"ך. במהלך
הדרך בעמק יזרעאל עצרו המטיילים לשתות, כנראה במעיין חרוד.
כותבת החניכה:

מים! מים! עברה הקריאה וכבר כאילו גמאנו מן המים.
פרקנו את התרמילים ומיהרנו אל הנחל. וכגודדי גדעון
בשעתו אף אנו שחנו לארץ ושתינו בידינו מהמים. [...]

השם של המקום מקשר בין המטיילים לבין 300 חייליו של גדעון,
כפי שמסופר בפרק ז' בספר שופטים. במהלך ההכנות למלחמה
עם מדיין ביקש גדעון מחייליו לשתות מהמעין. היו כאלה אשר
הניחו את נשקם בצד, ונעזרו בידיהם כדי לשתות. עליהם ויתר
גדעון. רק 300 מהם שמרו על נשקם בידם, ולקקו מן המים
כפי שכלבים שותים. אלה נבחרו כגיבורים, המתאימים למסע
המלחמה.

גם בטיוֹל המתואר בראש הפרק יש אזכור של העבר התנ"כי, אם כי
יותר כללי. כותב המטייל: "אחרי אלפי שנים שוב הפעם מקשיבים
הרי יהודה השוממים לצלילי תפילת בניהם השבים לגבולם."
אזכורים אלה יוצרים קשר בין אירועים רחוקים בזמן, באמצעות
המקום המשותף. גדודי גדעון וגדודי בני עקיבא – שניהם שתו מים
בעין חרוד. הדמיון הזה, באמצעות המקום, מאפשר ליצור קשרים
נוספים בין שני האירועים ההיסטוריים. למשל, גדודי בני עקיבא,
כמו גדודי גדעון, נלחמים על עצמאות יהודית בארץ ישראל. כך
גם בדוגמה האחרת: בדיוק כמו יהודים לפני אלפי שנים, כך יהודים
מראשית המאה ה-20 מתפללים בהרי יהודה. המקום המשותף יוצר
את הקשר בין התקופות, ומגשר על הזמן שעבר. ובזכות המקום
המשותף יש צידוק למעשה המוזכר: בנים "השבים לגבולם".

המהלך הרעיוני בטיוֹל

ייחודו של הטיוֹל – שהוא מעשה מוחשי ומורכב מדברים שמטיילים
עושים. פעולות פיזיות אלה מייצגות מהלכים רעיוניים המתרחשים

בתפיסה של המטיילים. ראינו כאן שלוש דוגמאות למהלך רעיוני שמאפשר הטיול:

כאשר המקום הפיזי משמש לחיבור שמעל הזמן: שני אירועים שקרו באותו מקום;

כאשר המקום מהווה יעד עלייה לרגל, לשם הקדשה והאדרה של האירועים שהתרחשו בו;

וכאשר נוף המקום משמש כתפאורה להמחזה (דרמה) שבה המטיילים מדמיינים את עצמם כאילו הם שותפים לעשייה כלשהי.

נרחיב בדברים אלה בפרק הסיכום.